

Andrej Studen

SLIKANJE SOCIO-TOPOGRAFSKE PODOBE
NEKEGA BIVANJSKEGA MILJEJA

PRIMER NASELJA VIL NA MIRJU MED OBEMA SVETOVNIMA VOJNAMA

V zadnjem desetletju se je med nekaterimi, predvsem mlajšimi zgodovinarji, okrepilo zanimanje za zgodovino meščanstva na Slovenskem. V okviru novejših raziskav sodi tudi raziskovanje meščanske stanovanjske kulture, s katero so povezani temeljni pojmi meščanskega načina življenja, kot so vsekakor z zelo različnimi stališči obravnavana koncepta javnosti in privatnosti, vprašanja intimizacije in individualizacije, oblikovanja kulturnih izrazov in obrazcev kot spornih konstitutivnih elementov "meščanskosti".¹ Stanovanjska kultura je eden bistvenih elementov meščanske kulture.

Angleški zgodovinar Eric Hobsbawm je meščansko stanovanje upravičeno označil kot "kvintesenco meščanskega sveta".² Meščanska stanovanjska kultura je torej sestavni del skupnega kulturnega habitusa novega meščanstva na Slovenskem.

Zgodovina meščanske stanovanjske kulture seveda še zdaleč ni povsem in temeljito raziskana. V zadnjih letih je nastalo nekaj mikrostudij o ljubljanskih meščanskih hišah, njihovih stanovanjih in stanovalcih, kot tudi študij o meščanskih vilah. V središču zanimanja teh raziskav ni samo struktura stanovanj, njihove notranje opreme in spremljanje sprememb funkcionalnosti stanovanja, temveč sodi v sklop meščanske stanovanjske kulture tudi obravnava ritma in načina življenja meščanske družine, vloga moža in žene, vzgoja otrok ipd. Hkrati pa je pomembno tudi spremljanje modernizacije in higienizacije stanovanj (opremljanje stanovanj z angleškimi stranišči na vodno splakovanje, uvažanje sodobnih kopalnic, napeljava plina, elektrike, tele-

fona ipd).³

Glavni mejnik v zunanem razvoju Ljubljane je bil prav gotovo katastrofalni velikonočni potres leta 1895. V popotresnem obdobju se je mesto začelo širiti navzven in decentralizirati. V tem času pred prvo svetovno vojno je zraslo tudi naselje imenitnih meščanskih vil v Kapucinskem predmestju.⁴ Meščanske vile predstavljajo v okviru meščanske stanovanjske kulture tudi dokončno arhitektonsko realizacijo dvojnega stremljenja meščanstva - ločitev notranjega družinskega sveta od zunanjega sveta (zasebnost) in hkrati simboliziranje družbenega ugleda in zmogljivosti (reprezentativnost).⁵

Nekatere vile so bile enodružinske, nekatere dvodružinske. Vile so bile povezane z mestnim vodovodom in kanalizacijo, vanje je bila napeljana električna razsvetljava, nekateri lastniki so imeli tudi telefon. Vodovod in kanalizacija sta omogočila ureditev sodobnih angleških stranišč in tudi kopalnic, ki so bile v tistem času znamenje razkošja in privilegij bogatih, saj so bile v drugih predelih mesta še prava redkost. V Ljubljani in njenih predmestjih (Spodnja in Zgornja Šiška) je bilo npr. leta 1910 samo 6,1 % stanovanj opremljenih s kopalnico.⁶

Gradnja razkošnih meščanskih vil se je v Ljubljani nadaljevala tudi po prvi svetovni vojni. Primer takega naselja vil so bile med drugim tudi meščanske eno-, dvo- ali večdružinske vile na Mirju. Zgrajene so bile v 20. in 30. letih 20. stoletja. Tudi to naselje vil predstavlja, podobno kot naselje vil v Kapucinskem predmestju, prostorsko in družbeno zaokroženo mrežo, v kateri je lahko prišlo do zgoščevanja in intenziviranja meščanske družabnosti. Gre za tipični primer "socio-topografske determinacije stanovanjske situacije, kot tudi poklicnega položaja in socialnega statusa,"⁷ ki so se v manjših mestecih na Slovenskem, kot je, denimo, Kamnik, zgostile na Glavnem trgu,⁸ v popotresni, decen-

1 Prim.: Péter Hanák (Hrsg.), *Bürgerliche Wohnkultur des fin de siècle in Ungarn. Bürgertum in der Habsburgermonarchie 3. Dunaj/Köln/Weimar 1994*, str. 7.

2 Eric J. Hobsbawm, *Die Blütezeit des Kapitals. Eine Kulturgeschichte der Jahre 1848-1878. München 1975*, str. 284.

3 Poleg Andrej Studen, *Stanovati v Ljubljani. Ljubljana 1995* glej še: Andrej Studen, *Nekaj drobtin o vili v Šubičevi ulici 10 (o njenem nastanku, strukturi in prvih lastnikih)*. V: *Borec* 42/1, 1990, str. 144-151; Andrej Studen, *Poskus mikroraziskave dveh ljubljanskih hiš, njunih stanovanj in stanovalcev (v drugi polovici 19. in na začetku 20. stoletja)*. V: *Sinteza* 83-86, 1990, str. 166-172; Andrej Studen, *Hišna posest in stanovanjska kultura nekaterih ljubljanskih ulic po popisu prebivalstva leta 1910*. V: *Zgodovinski časopis* 45/2, 1991, str. 239-257, 45/3, str. 411-427 in 45/4, str. 595-605; Andrej Studen, *Zapis o bivanjskih razmerah nemških in slovenskih višjih meščanskih slojev v Ljubljani na začetku stoletja (primer naselja vil v Kapucinskem predmestju v Ljubljani)*. V: *Zgodovinski časopis* 47/3, 1993, str. 421-424; Andrej Studen, *Meščanska stanovanjska kultura. V: To in ono o meščanstvu v provinci. Pokrajinski muzej Celje, Celje 1995*, str. 10-18; Mojca Ferle, *Hiša št. 3: Poskus mikroraziskave hiše v Ljubljani in njenih stanovalcev v 19. stoletju*. V: *Etnolog* 4, 1994, str. 99-118.

4 O tem glej: Andrej Studen, *Zapis o bivanjskih razmerah nemških in slovenskih višjih meščanskih slojev v Ljubljani na začetku stoletja (primer naselja vil v Kapucinskem predmestju v Ljubljani)*. V: *Zgodovinski časopis* 47/3, 1993, str. 421-424.

5 Andrej Studen, *Stanovati v Ljubljani. Ljubljana 1995*, str. 141.

6 N. d., str. 26.

7 Prim.: Elisabeth Ulsperger, *Modell und Wirklichkeit - Zur kulturellen und politischen Praxis in Kleinstädten. V: Kleinstadtbürgertum in Niederösterreich. Horn, Eggenburg und Retz um 1900. Hrsg. von Hannes Stekl. Dunaj 1994*, str. 44-45.

tralizirani Ljubljani pa v raznih elitnih stanovanjskih predeh.

Zamislimo si, da bi radi raziskali vilo stavbnega podjetnika Matka Curka na Mirju 1 in da bi radi rekonstruirali bivanjski vsakdanjik njenih stanovalcev. Za potrebe raziskave moramo med drugim na kratko orisati družbeno okolje, kjer je vila stala in v katerem je stanovala družina Curk. Med temeljna vprašanja pri mikrohistorični raziskavi Curkove vile, ki je bila sezidana v letih 1922-1926, sodi torej tudi opis socio-topografske podobe naselja vil za rimskim zidom na Mirju.

Pri slikanju socio-topografske podobe naselja vil na Mirju se bomo oprli na podatke, ki jih hrani Zgodovinski arhiv v Ljubljani. Gre za podatke o gradnjah in graditeljih v izbranih ulicah Mirje, Gorupova ulica, Bogišičeva ulica, Murnikova ulica in Emonska cesta 20 ter za ohranjene podatke popisov prebivalstva iz let 1928 in 1931 za našete ulice.

Poleg Curkove vile⁹ smo glede na ohranjene gradbene spise in načrte na Mirju evidentirali še 12 vil,¹⁰ v Gorupovi ulici 5 vil,¹¹ v Bogišičevi ulici 6 vil,¹² v Murnikovi ulici 4 vile,¹³ na Emonski cesti pa eno vilo.¹⁴ 19 vil je bilo sezidanih v 20. letih, 10 pa v 30. letih.

Zelo zanimiva je poklicna struktura lastnikov vil na Mirju. Preden si jo nekoliko podrobneje ogledamo, povejmo, da je v tem mestnem predelu stanovalo veliko univerzitetnih profesorjev še mlade, leta 1919 ustanovljene univerze v Ljubljani, in da lahko sklepamo, da so si postavitev vil lahko privoščili z ugodnimi stanovanjskimi krediti.

Curkova soseda sta bila Josip Jakopič, posestnik,¹⁵ in dr. Anton Breclj, zdravnik, ki je bil prav tako kot stavbni podjetnik Matko Curk rojen v Šturjah v Vipavski dolini.¹⁶ Dr. Breclj je bil tudi družinski zdravnik Curkovih. Iz Curkovega dnevnika zremo še nekatere podrobnosti. Poleg Brecljeve vile je podjetnik v 20. letih pridno zidal tudi lastno vilo. Stavbno podjetje Matko Curk je po naročilu mestne občine ljubljanske na Mirju zgradilo tudi celoten sistem kanalizacije in na tamkajšnjih parcelah so kmalu zrastle nove vile.¹⁷

Hišo na Mirju 6 si je v 20. letih sezidal Franc Koman, železničar v pokoju. Drugo stanovanje v hiši je oddajal trgovcu Mirku Tršarju. Lastnica vile na Mirju 9 je bila Franja Zwitter, vdova okrajnega sodnika in mati znamenitega

slovenskega zgodovinarja Frana Zwittera. Drugo stanovanje v vili je oddajala univerzitetnemu profesorju dr. ing. Miroslavu Kasalu, ki je ob popisu leta 1931 že prebival v lastni hiši na Mirju 11.¹⁸

V vili na Mirju 13 je leta 1928 stanoval univerzitetni profesor dr. Rajko Nahtigal, na Mirju 21 univerzitetni profesor dr. Andrej Gosar, na Mirju 23 inženir pri oblastnem odboru Franc Rueh, v hiši pa je stanoval še gimnazijski profesor Silvester Kranjec. Lastnici vile na Mirju 25 sta bili zasebnici Cecilija Šijanec in Marija Španjol. V vili na Mirju 27 je stanoval Josip Prunk, novinar, vodja dopisnega urada Pokrajinske uprave za Slovenijo v pokoju, na Mirju 29 pa dr. Viktor Peterlin, profesor na državni realki.¹⁹

Poklicna struktura posestnikov vil na Mirju se ob popisu prebivalstva 31. marca leta 1931 ni bistveno spremenila. Dr. Miroslav Kasal je, kot rečeno, že prebival v lastni hiši na Mirju 11, oddajal pa je tudi dve stanovanji. V enem je stanovala družina barvarja Karola Pahorja, v drugem pa družina veletrgovca Zvonimirja Tomažiča. V vili Franje Zwitter je v enem izmed stanovanj z družino prebival general Bogoljub Iliš, komandant Dravske divizije. Novi stanovalec je bil tudi trgovec August Jurjovec na Mirju 6.²⁰ Adresar mesta Ljubljane in okolice iz leta 1933 nam pove, da je novi posestnik vile na Mirju 9 postal dr. Ludvik Zalar, zdravnik, v novi vili na Mirju 15 pa je stanoval privatni univerzitetni docent dr. ing. Črtomir Nagode.²¹ Leta 1935 je Josip Kramarič, nadfaktor, začel graditi vilo na Mirju 17, leta 1937 pa je na vogalu Mirja in Murnikove ulice zrasla še vila Marije Pestotnik, prokuristinja Nove založbe.²²

Vile v Gorupovi ulici so bile leta 1928 v lasti naslednjih posestnikov: Srečko in Anka Petrovič, inženir in privatna uradnica; Ferdo Klopčar, inženir mestne občine ljubljanske; univerzitetni profesor dr. Jovan Hadži; Gustav Zemánek, inženir; dr. Valentin Rožič, profesor na srednji tehnični šoli; univerzitetni profesor dr. Metod Dolenc in univerzitetni profesor dr. Gregor Krek.²³ Leta 1931 sta tu poleg omenjenih kot najemnika stanovala še Dominik Bezenšek, prokurist, in Oton Stark, trgovec z manufakturnim blagom.²⁴ V 30. letih sta v Gorupovi ulici zrastle še dve vili. Posestnik prve je bil Ivan Tomc, inšpektor, druge pa dr. Vinko Vrhunc, pravnik in ravnatelj Trboveljske pre-

8 O tem glej: Zora Torkar, "Jezes, jezes, Johan, al' s' res Abgeordneter?" Zanimivosti iz življenja in dela kamniškega župana in deželnega poslanca Janeza Kecla (1839-1888). V: Zgodovina za vse 3/1, 1996, str. 15-28.

9 Zgodovinski arhiv Ljubljana (dalje ZAL): Krakovsko predmestje, Mirje 1-3, parcelna št. 110.

10 ZAL: Krakovsko predmestje, Mirje 6, parc. št. 82; Mirje 9, parc. št. 138; Mirje 11, parc. št. 96; Mirje 13, parc. št. 10; Mirje 15, parc. št. 142; Mirje 17, parc. št. 146; Mirje 19, parc. št. 149; Mirje 21, parc. št. 116; Mirje 23, parc. št. 128; Mirje 25, parc. št. 77/14; Mirje 27, parc. št. 127; Mirje 29, parc. št. 126.

11 ZAL: Krakovsko predmestje, Gorupova ulica 16, parc. št. 106; Gorupova ulica 18, parc. št. 157; Gorupova ulica 20, parc. št. 78/16; Gorupova ulica 22, parc. št. 78/15; Gorupova ulica 24, parc. št. 78/22.

12 ZAL: Krakovsko predmestje, Bogišičeva ulica 3, parc. št. 105; Bogišičeva ulica 4, parc. št. 143; Bogišičeva ulica 5, parc. št. 129; Bogišičeva ulica 6, parc. št. 144; Bogišičeva ulica 7, parc. št. 151; Bogišičeva ulica 13, parc. št. 99.

13 ZAL: Krakovsko predmestje, Murnikova ulica 18 a, parc. št. 136; Murnikova ulica 20, parc. št. 135; Murnikova ulica 22, parc. št. 124; Murnikova ulica 24, parc. št. 125.

14 ZAL: Krakovsko predmestje, Emonska cesta 20, parc. št. 112.

15 ZAL: Popis prebivalstva (dalje PP) 1928, Mirje 2, 4.

16 ZAL: PP 1928 in PP 1931, Emonska cesta 20.

17 Glej: Dnevnik, podatki iz začetka 20. let.

18 ZAL: PP 1928, Mirje 6, 9 in PP 1931, Mirje 11.

19 ZAL: PP 1928, Mirje 13, 21, 23, 25, 27, 29.

20 ZAL: PP 1931, Mirje 1-29.

21 Adresar mesta Ljubljane in okolice 1933. Ljubljana, 1933, str. 32.

22 ZAL: Krakovsko predmestje, Mirje 17, 19, parc. št. 146 in 149.

23 ZAL: PP 1928, Gorupova ulica 7, 13, 16, 17, 18, 22, 24.

24 ZAL: PP 1931, Gorupova 16, 18.

mogokopne družbe.²⁵

Posestniki vil v Bogišičevi ulici so bili leta 1928 univerzitetni profesor dr. Stanko Lapajne, univerzitetni profesor in znani literarni zgodovinar dr. Ivan Prijatelj, univerzitetni profesor dr. Maks Samec in Josip Pehani, generalni ravnatelj Vzajemne zavarovalnice. Našteti posestniki so bili popisani tudi leta 1931.²⁶ V 30. letih so v Bogišičevi ulici sezidali še tri vile. Njihove posestnice so bile Marija Vodušek, višja uradnica Trgovske zbornice,²⁷ Mara Brejc, žena odvetnika dr. Janka Brejca, in Pavla Prepeluh, žena Albina Prepeluha, poverjenika in publicista v poklju.²⁸

Preostane nam še kratek sprehod po takratni Murnikovi ulici. Leta 1928 so v njej stanovali univerzitetni profesor dr. ing. Alojzij Hrovat, univerzitetni profesor dr. ing. Alojz Král, ravnatelj Ljubljanske kreditne banke Bogomil Kajzelj, lekarnar Guido Bakarčič, gimnazijski profesor Anton Lovše in ravnatelj urada za pospeševanje obrti v Ljubljani ing. Gvidon Gulič.²⁹ Leta 1931 pa srečamo poleg omenjenih še zasebnico Ano Mestner, zasebnico Ano Müller, banovin-

skega uradnika Karla Ferjana, mestnega stavbenika Josipa Mudroviča, uradnika v pokoju Petra Mangera in privatnega uradnika Vekoslava Fabjančiča.³⁰

S tem smo končali s slikanjem socio-topografske podobe naselja vil na Mirju. Poudariti je treba, da je ta prikaz omogočilo predvsem odlično ohranjeno arhivsko gradivo za mesto Ljubljana, zlasti v izvorniku ohranjene popisovalne pole popisov prebivalstva, ki nam omogočajo vstop v svet takratnih hiš in stanovanj, v svet takratnih ljubljanskih gospodinj-stev. V našem primeru gre seveda zgolj za izbran izsek nekega bivanjskega miljeja v okviru širšega ljubljanskega sveta in upamo lahko, da bo pričujoči prispevek služil kot metodološka (paradigmatska) spodbuda za druge, tako zgodovinske kot tudi etnološke, raziskave raznovrstnih življenjskih okolij nekega mesta. V našem primeru smo se napotili v košček ljubljanskega meščanskega sveta med obema svetovnjima vojnama, v svet bolj ali manj bogatih. Vsekakor pa bi bil pristop primeren tudi za mikrozgodovinsko raziskavo bivanjskega vsakdanjika kakšne bolj ali manj revne ljubljanske družine. Pa srečno pot!

Summary

A SOCIO-TOPOGRAPHIC IMAGE OF A RESIDENTIAL MILIEU: THE MIRJE VILLA SETTLEMENT BETWEEN WORLD WAR I AND II

Andrej Studen

The author writes about the social and topographic situation of Mirje, a settlement of burgher villas in Ljubljana. The villas were built in 1920s and 1930s, and like other similar settlements represent a spatially and socially determined network which enabled people to intensely interact with one another. This is a typical case of social and topographic determination of a residential situation as well as professional and social status concentrated in an elite area of Ljubljana. The basis of this research was the data of the Ljubljana Historical Archives, together with 1928 and 1931 censuses and the available data on buildings and their builders. It is interesting that within the very diverse professional structure of these villa owners or of tenants renting them, the majority were distinguished Ljubljana university professors. The treatise could also present a methodological (paradigmatic) incentive for other - historic and ethnological - research projects dealing with diverse residential milieus of a town.

25 ZAL: Krakovsko predmestje, Gorupova ulica 20, parc. št. 78/16 in Adresar mesta Ljubljane in okolice 1933. Ljubljana 1933, str. 25. Podatke o poklicu dr. Vrhunca najdemo na domovinskem listu (ZAL: LJU 2/15, Domovinski oddelek, fasc. 256).

26 ZAL: PP 1928 in 1931, Bogišičeva ulica 3, 5, 11 in 13.

27 Vilo sta začela graditi skupaj z bratom dr. Konradom Voduškom, odvetnikom, s katerim sta prej stanovala v Vegovi ulici 6 (glej: Adresar mesta Ljubljane in okolice 1928. Ljubljana 1928, str. 478), vendar je brat umrl, še preden je bila vila do konca sezidana. Za podatek se zahvaljujem dr. Jeri Vodušek Starič.

28 Podatke o njih prinašata adresarja za leti 1928 in 1933, podatke o gradnji pa najdemo v ZAL: Krakovsko predmestje, Bogišičeva ulica 4, 6 in 7, parc. št. 143, 144 in 151.

29 ZAL: PP 1928, Murnikova 18, 18 a, 20, 24. Vogalno hišo Marije Pestotnik, ki je popisana kot Murnikova 22, smo že omenili, ko smo opisovali socio-topografsko podobo Mirja. V popisu leta 1931 pa se kot hišni posestnik omenja njen sin Ivan Pestotnik, trgovec.

30 ZAL: PP 1931, Murnikova ulica.